

עם קבלת פרס עמוס דה-שליט*

רחל ברדה, הגמנסיה העברית רחביה, ירושלים.

משפחת דה-שליט הנכבדה, נשיא מכון ויצמן, אנשי המכון וחברי המורים! ראשית ברצוני להודות למכבדי על הכבוד הגדול שהעניקו לי. אני נבוכה - כנראה זהו פן של מורה המעדיף להתחמק מאור הזרקורים. כבר גלגלתי מחשבות רבות מהו הדבר המוצלח ביותר בו אוכל להעשיר את מעבדת בית הספר - הגימנסיה העברית.

הענקת הפרס גרמה לי לעצור ולחשוב על רבים מן הדברים הנדחקים לקרן זוית מפני המרוץ היומיומי. ברצוני לחלק אתכם חלק ממחשבותי אלה. אין כאן בהכרח משנת דברים סדורה אלא הגיגים פזורים.

לפני זמן קצר פגשתי באקראי תלמיד לשעבר - והוא השאיר בידי כרטיס ביקור שלו - עורך דין צעיר ומצלח. הוא שאל אותי - תאמרי לי, את עוד מורה?? (כאלו רצה לרמוז בזה - את נראית די בסדר, אז מה קרה לך שנשארת תקועה בבית הספר?). השבתי לו בחיוך חצי מתנצל "כן, אני עדיין מורה" ושוב הגעתי לאותה מחשבה - למה ההתנצלות?

סיפר לי פעם מכר, שהלך לבקר את בנו ביום הורים בקורס טייס, ושאל את המדריך עוד כמה שנים הוא יהיה טייס - והמדריך השיב: אתה שואל רופא מתי יגמור להיות רופא? או מהנדס מתי יגמור להיות מהנדס? - זהו אורח חיים, זה לכל החיים. אם כן מדוע הספק אם להיות מורה זה לכל החיים?

נסיתי לטעון בשמו של הבחור הצעיר, ומאידיך לענות בלשוני. נדמה לי שהגיון מחשבתו של הצעיר גורס כי בית הספר הוא קרש קפיצה אל

*דברים שנאמרו על-ידי רחל ברדה עם קבלת הפרס.

החלים על מגוון אפשרויותיהם. בית הספר הוא שלב המאפשר את חופש הבחירה בעתיד, ואם זהו קרש הקפיצה אל העולם הרחב והמגוון מי רוצה להשאר בקו הזינוק?

ועל כך יש לי תשובה: זכות גדולה ואחריות גדולה יש לנו המורים כאשר אנחנו פותחים צוהר בפני הנוער. מי עוד יכול באופן כה בלתי אמצעי להגיע אל הצעירים - דור העתיד - ולהעניק להם את הכלים להתבונן, להציץ אל העולם ולבחור בתבונה וברגישות. נדמה לי כי זו הסיבה האמיתית מדוע בוחרים בהוראה: יכולתנו לתרום ישירות לאנשים צעירים ביכולתם לראות נכוחה. וכאשר פוגשים בבוגרים, לעיתים שבעים רוב נחת.

אולם, תחושת הזכות והאחריות הגדולות היא גם מקור מה לתסכולו של המורה. תמיד עומד לנגד עינינו קוצר ידינו, אם בגלל יכולתנו האישית המוגבלת ואם בגלל כל אותם דברים רבים שרצינו להעניק ולא הספקנו או לא הצלחנו. כאן אני רוצה לפנות אל הסובבים אותנו. המורה למעשה בודד בעבודתו. גם אם יש משנה כיצד לשפר את ההוראה וכיו"ב, בסופו של דבר כל אחד צריך לגבש את דרכו בעצמו. ומכאן החשיבות העצומה של סביבה תומכת.

אני זוכרת לטובה את "אור דע" ברח' נהרדעא בת"א. שם היתה תצוגה גדולה של כל אותם עזרי מעבדה ומערכות ניסויים שחיים קורתי היה מוביל בפיתוחם. אפשר היה לבוא לשם ולבלות שעות רבות כאשר שני בחורים צעירים מוכנים להדגים, להסביר, להראות ולייעץ בשמחה ובסבלנות, בלי הבדל מה גובה סכום ההזמנה, ובכך עודדו את המורה להעיצ, לחדש ולשנות. שני הבחורים נהרגו במלחמת יום הכיפורים ומאז לא חזרה התצוגה להיות מה שהיתה.

אין ספק שפיתוח תכניות לימודים רעננות, מותאמות לארץ ולזמן, ביוזמתו החלוצית של עמוס דה-שליט ז"ל, העשירו ושיפרו את הוראת הפיסיקה, ועוד היד נטויה. אולם בכל זאת התנאים אינם מספיקים כדי לאפשר עבודה כפי שהיתה ראויה להיות. האפשרויות לציידי מעבדה להוראה טובה מוגבלות ביותר, בעיקר בגלל היוקר הרב של הציוד.

כמו כל סחורה אחרת בשוק זהו עניין מסחרי; המכס, המסים ומתח הרווחים מכבידים מאוד. חכניות הלימודים מחוברות ומבוצעות על-ידי מוסדות ובפיקוח, ואילו לגבי ציוד מעבדות פיקוח זה אינו קיים. נדמה לי שכאן יש מקום ליוזמה מצד משרד החינוך והאוצר.

בעיה אחרת, מורכבת וקשה ויותר, היא שיש כיום התעוררות בחשיבות המיוחסת ללימודי הפיסיקה בבית הספר, בעיקר על-ידי דרישות הקבלה של המוסדות להשכלה גבוהה, והצורך בארץ באנשים בעלי חינוך טכנולוגי שכיום חפצים ביקרו. אמת, צמיחה ושגשוג של הוראת המדעים לבואו רק מתוך צורך אמיתי, אבל הלחץ להישגים וציונים ותעודה, וחכניות לימודים מתוכננות, משאירים פחות ופחות מקום ועוד פחות זמן למקוריות של מורה מחד ולראיית המדע בהקשר תרבותי הגותי והיסטורי מאידך.

בית הספר אינו רק אולפנה להכנת מועמדים לאוניברסיטה או לטכניון. חשוב לו לטפח אדם שהמדע אינו דבר מיסטי עבורו, היכול לשקול באופן רציונלי, בעל מעורבות חברתית ויכולת שיפוט טובה על איזה שימוש ייעשה במדע. נדמה לי שבמרוץ ההישגים לא נותר כמעט זמן לתת את הדעת על ההיסטוריה של המדע, ותרומתו לתרבות האנושית. גם כאן נדמה לי שמשרד החינוך והמרכזים העוסקים בחכניות לימודים צריכים לתת דעתם על כך.

ואחרון, כיצד ניתן לשפר את חלקו של המורה? (איננו מדברים על משכורות בהקשר זה). מדובר כיום על עידוד יוזמות בקנה מידה גדול של קידום הוראת המדעים כגון מרכזי למידה איזוריים וכיו"ב. נדמה לי שחשוב להקצות בתוך המרכזים האלה מועדון למורי הפיסיקה, מקום אליו יוכלו לבוא בנעימות, בעת שיחפצו, ושם לפגוש חברים למקצוע - להחליף שיחה, לא בהכרח ממוסדת: מקום בו ניתן לעיין בעיתונים וחומר עזר, שמורה יוכל לבוא וביחד עם חברים אחרים לנסות מערכות ניסויים ועל-ידי כך להקטין במעט את בדידותו בעבודה ובכך ייעזר כדי לעשות למען הזולת.

תודה רבה!